

"וככל שהתרבות מתקדמת, הפליאה - כמעט באופן מתבקש, נעלמת. אותה העלמות היא אות אזהרה למצבינו. האנושות לא תגוע מחוסר ידע, אלא ממחסור בהערכה, בהנאה - בפליאה. האפשרות לאושר תלויה בהבנתנו שחיים ללא פליאה אינם חיים..."

(השל, אדם אינו לבדו)

"וככל שהתרבות מתקדמת, הפליאה - כמעט באופן מתבקש, נעלמת. אותה העלמות היא אות אזהרה למצבינו. האנושות לא תגוע מחוסר ידע, אלא ממחסור בהערכה, בהנאה - בפליאה. האפשרות לאושר תלויה בהבנתנו שחיים ללא פליאה אינם חיים..."

(השל, אדם אינו לבדו)

אטמוספירה

שכבת הגזים העוטפת את כדור-הארץ, אשר מכילה חנקן, חמצן, פחמן דו-חמצני, אדי מים ועוד. עובייה הממוצע של האטמוספירה כ-90 ק"מ.

"תוכנית הלימודים המודרנית מלמדת הרבה מאד על אינדיבידואליזם וזכויות, אך מעט מאד על אזרחות ואחריות.

מצב החירום הסביבתי יכול להיפתר רק אם מספיק אנשים יכירו בתפיסה גדולה יותר של מה זה אומר להיות אזרח."

האמריקאי הממוצע עובר דירה עשר פעמים בחייו, ומבלה אין ספור שעות בשדות תעופה ובכבישים בדרכו למקומות דומים במידה רבה לאלו שהותיר אחריו. חיינו מתקיימים בתוך הביטוי הארכיטקטוני של ניכור: מרכז הקניות, דירה, "רצועת הניאון", כביש מהיר, מגדלי הזכוכית ופיתוח אחיד - מבנים אשר אינם מעודדים תחושה של שורשיות, אחריות ושייכות.

זהו עולם ללא תיקון.

לא תיקון של חפצים וגם לא תיקון של יחסים.

אם משהו מתקלקל – פשוט זורקים.

וכשנזכרים במשמעות הגדולה שיש לרעיון של התיקון, בחשיבה הפסיכולוגית או במסורת היהודית, מבינים שהיעלמותו היא נוראה.

"ידע כרוך גם באחריות לשימוש נכון בו ...

לא ניתן לומר כי אנו יודעים דבר-מה, עד שאנו יודעים מה הן ההשפעות של ידע זה על בני אדם וקהילותיהם."

צדק סביבתי וצדק חברתי שלובים זה בזה – העניים והחלשים הם הראשונים להיפגע ממפגעי סביבה.

ארץ ישראל אינה מוזיאון של אלוהים.

שום מקום אינו המוזיאון של אלוהים.

שום זולת ושום חפץ דומם אינו אובייקט של פולחן.

מותר לגעת ומותר לשנות, כל עוד אתה עצמך מוכן להינגע ולהשתנות.

התנאי הוא אהבה.

אובדנה של התרבות המקומית הוא אובדן מעשי וכלכלי.

תרבות כזו כוללת ומעבירה לדורות הבאים את ההיסטוריה של צורת השימוש במקום ואת הידע לגבי איך

לחיות במקום ולהשתמש בו.

תבנית ההיזכרות כוללת בתוכה גם חיבה וכבוד למקום.

המפתח לבעיות סביבה הוא

שיח דמוקרטי פתוח, שיתוף הציבור

והפקעת בלעדיות השיח מידי מומחים.

"... חשוב לא להפסיק ללמוד ברגע של השגת הבנה אינטלקטואלית.

יש לעודד את התלמידים לפעול על בסיס הידע הנרכש מהסביבה - לזהות פרויקטים

שיקדמו ויגבירו תחושת מסוגלת עצמית, לימוד בין תחומי, ויכולות פיזיות..."

לא ניתן לקיים

צמיחה מתמדת

בעולם סרפי.

ארץ ישראל אינה מוזיאון של אלוהים.
שום מקום אינו המוזיאון של אלוהים.
שום זולת ושום חפץ דומם אינו אובייקט של פולחן.
מותר לגעת ומותר לשנות, כל עוד אתה עצמך מוכן להינגע ולהשתנות.
התנאי הוא אהבה.

בכל יום רגיל על פני כדור הארץ אנו מאבדים
כ- 300 קמ"ר של יערות גשם. כמו כן אנו מאבדים
כ- 185 קמ"ר של שטחים פוריים לטובת "מדבריות" מתפשטים. הכל, כתוצאה מניהול כושל שלנו ומאכלוס יתר.
אנו מאבדים 40-250 מינים ולא ידוע האם המספר קרוב יותר ל- 40 או ל- 250.
היום למשל, תגדל האוכלוסייה האנושית בעוד 250,000 בני אדם. היום נוסף 2700 טון של פחמן כלורו פלואורי ו-
15 מליון טון של פחמן דו חמצני לאטמוספירה. הלילה כדור הארץ יתחמם מעט יותר, מימיו יהיו חומציים יותר
והחיים בכלל, חשופים יותר לפגיעה.

דברים רבים בהם תלויים עתידנו, בריאותנו וסיכויי הישרדותנו, נמצאים בסכנה חמורה:
יציבותו של האקלים, העמידות והפרודוקטיביות של מערכות טבע שונות, יופיו של הטבע ומגוון המינים.

בלילה ההוא/ זלדה

בלילה ההוא
כאשר ישבתי לבדי בחצר
הדוממת
התבוננתי אל הכוכבים –
והחלטתי בלבי,
להקדיש ערב ערב
רגע אחד
רגע קטן ויחיד
ליופי הזה הזורח.

"בעולם בו דברים רבים מתכלים ונעלמים, החזיתות הנכונות לחקור ולסקור, הן המקומות בהם אנו
חיים ועובדים."

(דויד אור, מקום ופדגוגיה)

"בשעה שברא הקדוש ברוך הוא

את האדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן-עדן, ואמר לו:

ראה מעשיי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שבראתי – בשבילך בראתי.

תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך."

האמריקאי הממוצע עובר דירה עשר פעמים בחייו, ומבלה אין ספור שעות בשדות תעופה ובכבישים בדרכו למקומות דומים במידה רבה לאלו שהותיר אחריו. חיינו מתקיימים בתוך הביטוי הארכיטקטוני של ניכור: מרכז הקניות, דירה, "רצועת הניאון", כביש מהיר, מגדלי הזכוכית ופיתוח אחיד - מבנים אשר אינם מעודדים תחושה של שורשיות, אחריות ושייכות.

החינוך הסביבתי שקיבלתי איננו דרך.

לא מספיקים יחסי הגומלין הפיסיים בסביבה.

מה שחינוי הוא יחסיהם עם רוח האדם, עם היחיד המתחנך קודם-כל על-ידי עצמו, בכוחות עצמו.

עוד ועוד מידע ונוסחאות אינן תחליף לכך.

(אוהד אזרחי, "סביבות" 14)

המפתח לבעיות סביבה הוא

שיח דמוקרטי פתוח, שיתוף הציבור

והפקעת בלעדיות השיח מידי מומחים.

עם התקדמות האנושות, חלה שקיעה בתחושת הפליאה. שקיעה זו היא גורם מעורר דאגה למצבנו. האנושות לא תמות בגלל תשוקה למידע כי אם מתשוקה להכרה. הצעד הראשון לאושרנו הוא ההכרה כי חיים ללא פליאה אינם ראויים. לא חסר לנו הרצון להאמין, חסר לנו הרצון להתפלא. הכרה באלוהים, תחילתה בהתפלאות. היא תוצאה של התמודדות האדם עם חוסר יכולתו לתפוס. המכשול הגדול ביותר להכרה שכזאת היא הסתגלותנו למוסכמות. פליאה, השתוממות רדיקלית וחוסר הסתגלות למילים ורעיונות היא, אם כן, תנאי מוקדם להכרה אמיתית באשר קיים.

עמוד והתבונן: [מתוך האדם אינו לבדו, אברהם השל]

בעמידה מול ההוויה עין מול עין, אנו מודעים לכך שאנו יכולים להסתכל על העולם בשתי דרכים – בדרך ההגיון ובדרך של פליאה. בדרך הראשונה, אנו מנסים להסביר ולהתאים את העולם לתבניות החשיבה שלנו; בשנייה אנו שואפים להגמיש את חשיבתנו ולהתאימה לעולם... אנו יוצאים לפגוש את העולם, לא רק בדרך של כדאיות, אלא גם בדרך של פליאה. בדרך הראשונה אנו צוברים מידע בכדי לשלוט; בשנייה – אנו מעמיקים את הערכתנו בכדי להגיב. כוח הוא השפה של כדאיות; שירה היא השפה של פליאה. כאשר אנו מחפשים להרחיב את הידע שלנו, כדי למלא את תאוותינו לכוח – העולם הופך זר ומוזר. לעומת זאת, הידע שנרכש מתוך אותה כמיהה להנאה והערכה, חושף את הקשר שלנו עם דברים. ידע לבד, משאיר אותנו לבד. הנאה והערכה קושרים אותנו לכל. וככל שהתרבות מתקדמת, הפליאה - כמעט באופן מתבקש, נעלמת. אותה העלמות היא אות אזהרה למצבינו. האנושות לא תגוע מחוסר ידע, אלא ממחסור בהערכה, בהנאה - בפליאה. האפשרות לאושר תלויה בהבנתנו שחיים ללא פליאה אינם חיים....

מתוך "אדם אינו לבדו" / א.י. השל

*"השמירה על הנחלים
היא לא שמירה על הנחלים,
אלא על לב האדם..."*

כעקרון ניתן לפרש את המשבר הסביבתי כהתנגשות בין סולמות זמן שונים: סולם הזמן של המודרניות מתנגש עם סולמות הזמן השולטים בחיים על כדור הארץ. למשל בכל שנה המערכת התעשייתית שורפת כמות דלק מחצבי שלקח לכדור הארץ כמיליון שנה לצבור.

זהו עולם ללא תיקון.
לא תיקון של חפצים וגם לא תיקון של יחסים.
אם משהו מתקלקל – פשוט זורקים.
וכשנזכרים במשמעות הגדולה שיש לדעיון של התיקון, בחשיבה הפסיכולוגית או במסורת היהודית, מבינים שהיעלמותו היא נוראה.

"אנו מאמינים בצורך לפעול למען חברה בת קיימא: חברה המתקיימת ומתפתחת מבלי לפגוע בתשתיות הטבעיות ההכרחיות לקיומה. חברה המבוססת על ערכים תרבותיים ורוחניים המקיימים ומזינים אותנו בהווה ומאפשרים קיום ושגשוג של הדורות הבאים."

"... חשוב לא להפסיק ללמוד ברגע של השגת הבנה אינטלקטואלית. יש לעודד את התלמידים לפעול על בסיס הידע הנרכש מהסביבה - לזהות פרויקטים שיקדמו ויגבירו תחושת מסוגלת עצמית, לימוד בין תחומי, ויכולות פיזיות..."

(דויד אור, מקום ופדגוגיה)

"ידע כרוך גם באחריות לשימוש נכון בו ...
לא ניתן לומר כי אנו יודעים דבר-מה, עד שאנו יודעים מה הן ההשפעות של ידע זה על בני אדם וקהילותיהם."

(דויד אור, חינוך לשם מה?)

לא ניתן לומר כי אנו יודעים דבר-מה, עד שאנו לא יודעים מה הן ההשפעות של ידע זה על בני אדם וקהילותיהם.

גבנו לברושים / לאה גולדברג

גבנו לברושים. אנחנו מסתירים

את ההרים מאחורי ביתנו

אנחנו מתביישים לראות את הכוכב

חשים אל הרחובות הרוחשים

בל יסתבך ליבנו במרחב.

וכך חיים
בחדרים סגורים
ובחוצות החגורים
חוטים של טלפון וטלגרף
הרחק מכל אשר אהבנו לתומנו
בתוך הזמן, מעבר לעצמנו.

לטבע ערך כשלעצמו
מעבר לערך התועלתתי שלו
עבור האדם.

למדני

למדני אלוהי, ברך והתפלל
על סוד עלה קמל, על נוגה פרי בשל,
על החירות הזאת: לראות, לחוש, לנשום,
לדעת, ליחל, להכשל.

למד את שפתותי ברכה ושיר הלל
בהתחדש יומך עם בוקר ועם ליל
לבל יהיה יומי היום כתמול שלשום
לבל יהיה יומי עלי הרגל.

לאה גולדברג

ניכור/ של סילברסטיין

הדבר הכי עצוב
שאי פעם פגשתי
הוא נקר המנקר
בעץ של פלסטיק.
הוא הרים את עיניו,
"הי חבר", כך אמר,
דברים היום כבר
לא מתוקים כמו בעבר.

*"ארץ נושבת בלי פרחי בר – מחנק בה. ארץ שאין בה משברוח פתוח, בלתימופרע –
תהיה מלון ולא מולדת. ארץ נושבת שהכל בה כביש ומדרכה והרגשת הכלגמורלי
כאן תאכל כל חלקה טובה בלב צעידיה. ואילו חורף חורף הולכים ומושמידים פרחי הבר בארץ ביד ג
סה ורחבה. לא יארכו הימים וכלנית ורקפת ונרקיס, מן הרגילים והנפוצים והאופייניים ביותר לארץ
– ייעלמו ויישארו רק כמוצגי מוזיאון. כמה מיני אירוס כבר נשמדו. צבעוני הגבעות מושמד והולך.
עיר שכותרות עציה נכרתים מדי שנה בצד אחד של הכביש, כדי שלא להפריע לקווי החשמל, אינה
רק מתכערת אלא שלא ייפלא אם ילכו בה בניה בכתף אחת מוגבהת וכתף שנייה שפלה. עץ בן
שבעים שנכרת – לא יוכל לבוא במקומו שום מבנה מועיל חדש. אין תמורה לעץ עתיק. המשמיד עץ
כזה עוקר שורשי אדם. אין שום בניין או חשמל חשוב יותר מעץ אקליפטוס עבות, שיקמה ישנה,
חורש אלונים. הם שורשי אדם. בניין תוכל להקים כאן או שם, ולעץ בן מאה אין תמורה. אין זו רק
ונדליות אלא ערעור העתיד. ובאיזו קלות עוקרים אצלנו. תמיד נמצא שעצים מפריעים למישהו או
למשהו, לקו הישר של המדרכה או לחוטי החשמל או לאיזה כיכר קטנה שמישהו יזם בדמיונו קצר
הכנפיים. הרי זה בוז גמור לכל מה שאינו "סעיף הכנסה".*

(ס' יזהר, ישיבה קמ"א, 12.6.1962 – חוק התקציב לשנת 1962/3 - כנסת ישראל)

"פיתוח דגישות לחיים

הוא התוצר הגבוה ביותר של חינוך"

בכנות אני מאמינה, שבשביל ילד ובשביל ההורה שמחפש להדריך אותו, זה לא כל-כך חשוב לדעת כמו להרגיש. אם עובדות הם הזרעים שמאוחר יותר יוצרים ידע וחכמה, אז הרגשות והתרשמות החושים הם האדמה הפורייה בה הזרעים מוכרחים לגדול. השנים המוקדמות של הילדות, הם הזמן של הכנת האדמה. ברגע שהרגשות עולים - התחושה של היופי, ההתלהבות מהחדש ומהלא מוכר, ההרגשה של סימפטיה, רחמים, הערכה או אהבה - אז אנחנו מבקשים את הידע על האובייקט של תגובתנו הרגשית. ברגע שנמצא אותו, יש לזה משמעות לטווח ארוך. זה יותר חשוב להכין את הדרך לילד שירצה לדעת מאשר לשים אותו בדיאטה של עובדות שהוא עדיין לא מוכן לעכל.

מתוך תחושת הפליאה, רחל קארסון

אובדנה של התרבות המקומית הוא אובדן מעשי וכלכלי.
תרבות כזו כוללת ומעבירה לדורות הבאים את ההיסטוריה של צורת השימוש במקום ואת הידע לגבי איך לחיות במקום ולהשתמש בו.
תבנית ההיזכרות כוללת בתוכה גם חיבה וכבוד למקום.